

ADOLESCENCE - FEATURES IN THE DEVELOPMENT OF AGGRESSION AMONG STUDENTS

Delia Chekova

VHST - Gradnitsa, Bulgaria, chekova61@abv.bg

Abstract: In modern conditions, aggression accompanies everyday life, and aggressiveness is a constant and repeated pattern of behavior. School bullying and aggressive behavior are a phenomenon that makes them a problem and a challenge among schools. Forming the attitude of refraining from aggression and self-control skills and mastering active emotions is the surest way to overcome aggressive behavior as a way of life. The paper describes a study related to the aggressive manifestations of students and the impact of social, pedagogical and psychological mechanisms. The modern dimensions in school, the key structural components of the manifestation process and to reveal the pedagogical conditions, factors, forms, means, methods and socio-pedagogical mechanisms that determine the optimal control and reduction among students of aggressive manifestations have been established.

Keywords: aggression, aggressive conduct among students, levels of aggression

ЮНОШЕСТВО – ОСОБЕНОСТИ В РАЗВИТИЕТО НА АГРЕСИЯТА СРЕД УЧЕНИЦИТЕ

Делия Чекова

ПГТМ – Градница, chekova61@abv.bg

Резюме: В съвременните условия агресията, съпровожда всекидневието, а агресивността е постоянен и повтарящ се модел на поведението. Тормозът в училище и агресивното поведение са феномен, което ги прави проблем и превръща в предизвикателство сред училищата. Формирането на нагласата за въздържание от агресия и умения за самоконтрол и овладяването на активните емоции е най-верния път към преодоляване на агресивното поведение като начин на живот. В работата е описано изследване, свързано с агресивните прояви на учениците и въздействието на социалните, педагогически и психологически механизми. Установени са съвременните измерения в училище, ключовите структурни компоненти на процеса на проявление и да се разкрият педагогическите условия, фактори, форми, средства, методи и социално-педагогически механизми, които детерминират оптимално контролиране и снижаване сред учениците на агресивните изяви.

Ключови думи: агресия, агресивното поведение сред учениците, равнище на агресия

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Агресивността е едно от явленията, за които през последните години се дискутира с нарастващ интерес, по различен повод и в различен смисъл, не само в една страна или регион. Тормозът в училище и агресивното поведение са феномен, което ги прави проблем и превръща в предизвикателство сред училищата. Агресията, съпровожда всекидневието, а агресивността е постоянен и повтарящ се модел на поведението.

Формирането на нагласата за въздържание от агресия и умения за самоконтрол и овладяването на активните емоции е най-верния път към преодоляване на агресивното поведение като начин на живот. Това е свързано със самопромяната, самодисциплината и самоутвърждаването.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Въпреки многобройните изследвания, агресията и досега си остава неизяснен проблем в „кръга на вина“ участниците родители, ученици, учители, обществото, съвременните източници на влияние, каквито са песните, темите от филми или социалните проблеми, като насилие, злоупотребата с алкохол и наркотици, безработица няма победител и проблема остава без да има решение. Прехвърлянето на отговорност не носи стойност и въпросите са:

-достатъчен ли теоретичен анализ на същността, особеностите и измеренията на агресивното поведение в училище е направен?

-разкрити ли са всички възможности на педагогическата наука за преодоляване на агресията в училище?

-разработени ли са в достатъчна степен регулативни механизми, действащи по посока за целесъобразно, полезно и обществено въздействие върху агресията?

Теоретическата и практическата значимост на проблема е основание да се насочим към изследване като психолого - педагогически феномен на агресивността в юношеството.

Обектът на изследването са агресивните прояви на учениците и въздействието на социалните, педагогически и психологически механизми.

Целта на изследването е да бъдат установени съвременните измерения в училище, ключовите структурни компоненти на процеса на проявление и да се разкрият педагогическите условия, фактори, форми, средства, методи и социално-педагогически механизми, които детерминират оптимално контролиране и снижаване сред учениците на агресивните изяви.

Задачите на изследването са проучване и анализиране теорията и педагогическата практика по проблемите на агресията и нейните прояви- провеждане на констатиращо емпирично изследване за установяване на съвременните измерения на агресия.

Ключовите структурни компоненти на процеса са разкриване на педагогическите условия, фактори и форми, методи, средства и социално-педагогически механизми, училищен климат, осъзнаване, подкрепа в училище и реакции срещу тормоза, компетенции и намаляване на агресивните прояви.[EU Manual]

Хипотезата на изследването е агресивното поведение сред учениците може да бъде преодоляно, ако е налице работеща система за целенасочена превенция на равнище училище.

Във връзка с изясняване на агресивното поведение бе необходимо да се изследват някои характерни особености, присъщи на отделната личност. Характерът заема фундаментално място в структурата на личността. Той съдържа ядро от основни за дадената личност черти и второстепенни. Във връзка с установяване наличието на акцентуации на характера в Професионална гимназия по транспорт и машиностроене-с. Градница, се проведе изследване на 37 ученика от 11-ти и 12-ти клас – 22 момичета и 16 момчета.. използван бе въпросника на Х.Шмишек за диагностика на личностните акцентуации. Резултатите са представени в таблица 1.

Таблица 1. Типове акцентуации

Типове акцентуации	Общо за двата класа	
	акцентуации	тенденции
	Момчета и момичета	Момчета и момичета
Демонстративен тип	3,66%	13,80%
Блокиран тип	0,64 %	5,25%
Педантичен тип	2,01%	7,61%
Възбудим тип	11,45%	9,87%
Хипертимен тип	22,27%	7,62%
Хипотимен тип	0	2,61%
Тревожно-страхлив тип	0,42%	3,08%
Афективно-екзалтиран тип	5,25%	17,83%
Емотивен тип	6,69%	10,47%
Циклотимен тип	15,36%	9,58%

Зависимостта между пола и наличието на всеки тип акцентуации разкрива слаба зависимост за всички типове и се изследва с корелационен анализ, като акцентуациите зависят от индивидуалните особености на всеки един от учениците, от средата и условията, в които е израснал.

Ако проследим индивидуалните детерминанти на човешката агресия, личностните черти и някои индивидуални характеристики, 2,8% от юношите могат да проявят агресивност, за да затвърдят превъзходството си и контрол над другите, като са самоуверени и груби.

Агресивността е релативна и на външните фактори (освен вътрешно-личностните), които оказват влияние върху поведението. Ролята на семейството, междуличностните отношения, създадени в него, улесняват връзките с връстниците, а юноши, в чиито семейства има проблеми с общуването, по-често остават изолирани.

През месец декември за коледните и новогодишни празници в Час на класа бе проведено изследване на някои компоненти в междуличностните семейни отношения с помощта на тест-рисуна „ЧНГ на моето семейство“. Изследвани са 37 ученика с нормално интелектуално развитие, като 20 от тях живеят в нормално по състав семейство. В 17 от рисунките е увеличен състава на реалното семейство с доведени братя или сестри. По правило, това се свързва с неудовлетворените психологически потребности от близост в семейството. Няма единствени деца в семейството. Присъстват допълнително баба, дядо, леля, чичо -

съжителстват със семейството и са възприемани като негови членове. Рисуването на други възрастни едновременно с родителите е показател, че юношата възприема семейството си като неинтегративно (разкъсано) и търси човек, способен да удовлетвори потребностите от близки емоционални контакти. Символичното разрушаване на целостта на семейството представлява следствие от усещането за отхвърленост, ненужност.

Разположението на фигурите на членовете от семейството също представлява интерес. При 15 от тях, те са отделени една от друга (сигнал за ниско ниво на емоционална свързаност), като 2 от тях са отдалечени на по-голямо разстояние, което означава, че при тях чувството на отчужденост от семейството е още по-силно изразено и в определена степен затвърдено.

При 15 ученика майката, а при 22 – бащата, е с по-голям ръст, което се счита за водеща, доминираща, позиция. Тези данни подкрепят твърдението, че съвременния начин на живот е микс от различни социални модели, нагласи и ориентации, които задълбочават кризата в нравственото формиране на ценности, семейните взаимоотношения са многолики, предполагащи криза на семейната институция и оттам - икономически затруднения.

Четири момчета показват високо общо равнище на агресивност: вербална, агресивна раздразнителност – телесното въздействие се увеличава.

Съзнанието, емоциите, поведенческо намерение, създадени в семейството формират поведението – позитивно или негативно.

Съставен бе специален въпросник, на базата на етичните норми и с нужната чувствителност, които етикатират вербално, невербално и същинско проявление на агресия. Широтата на проявление на тези нива етиктира три равнища, които са представени в таблица 2.

Таблица 2. Равнище на агресия

Значимост на агресията	Проявена агресия съдържание	Съотношение на жертви и нежертви на агресия (брой)	
		жертви	нежертви
Първа	Вербална агресия	16	23
Втора	Невербална агресия	22	15
Трета	Същинска агресия:		
	1.опит	3	34
	2.преживяна	2	35

16 ученика са били обект на вербална агресия - безцеремонно обезценяване на тяхното нравствено аз чрез словесна атака. Отправените към тях обръщения, квалификации, закани за сексуални обиди, за обида на личността и особено на самоуважението на всеки един. Потърпевшият се чувства като жертва, носеща вина, срам, унижение от физически по-силен автор, демонстриращ сила пред други хора.

Невербалното оскъбление, като второ равнище на агресия, е в по-широки граници (22/ 15 ученика). Обезпокояващо е показването на неприлични жестове, закани, показвани с мимики, кражба на принадлежности, намеци от интимен характер и др.

Най-рязко се откроява същинската агресия – опити за насилие, нанасяне на побой, но само двама са я преживяли. Това не ни успокоява, а е достатъчно тревожен факт, защото изследваните са 17-18 годишни юноши.

Една от задачите на изследването е свързана с отговор на въпроса: кой може да изиграе ролята на агресор? Фигура 1 отразява изградената готовност от очаквания за проява.

Фигура 1. Възможен извършител на вербална и невербална агресия

Независимо от формата на агресия, извършването може да бъде от познат или непознат човек. Оскърбените имат възможност да реагират чрез ответни реакции, подредени в йерархичен тип в таблица 3.

Таблица 3. Ответни реакции

Демонстрирани нагласи за реагиране	Йерархия
1.мълчание	11
2.физическа агресия	9
3.невербална защитна реакция	7
4.словесна агресия	6
5.физическо бягство	4

Родителите, които отговарят на подобен въпрос, свързан с честотата на тормоза спрямо тяхното дете в училище, предимно не признават, че тяхното дете е жертва на тормоз. [EU Manual]

Емпиричното констатиращо изследване очерта основните детерминанти на агресивността и мотивацията за агресия сред учениците: а) наличие на агресивни еталони; б) недобро възпитание на агресора; в) собствен начин на поведение; г) други причини.

Очертаните основания за нравствено несъвършенство на средата са взаимно свързани, но независимо от това, акцентът се поставя върху недостатъчната възпитаност на агресора. Колкото по-голямо е отклонението на поведението от общочовешките норми, толкова по-голяма е склонността да се търсят причините за него в личностните особености на извършителя. Ясно е, че жертвите на агресора страдат. Ето защо е целесъобразно да бъде разширена мрежата на взаимодействие с психолози, училищни педагози, социални работници, образователни медиатори и др., за преодоляване на вътрешни конфликти, на дълбоки душевни травми, причинени от агресивното поведение.

За идентифициране на неувереното и агресивно поведение и социалните стереотипи на агресията бе направено изследване със 70 ученика (8-ми, 9-ти, 10-ти А клас) – 43 момичета и 27 момчета. За идентификацията на трите типа поведение бе използван въпросника на Рейзас [Spencer Rathus], съдържащ 30 твърдения, описващи уверено, неуверено и агресивно поведение.

Усвояването на стереотипите на агресия за преживяване на агресията е сложен процес, който е включен в общия принос на социализация на личността. Картините от всекидневието, разговори, интериорът на средата, образци, които се представят в книги, филми, реклами, Интернет, до голяма степен се определя от това, което е социално значимо в непосредствената дейност на личността и в съществуващата социална практика. Според въпросника 18% са с уверено поведение, 51% са неуверени, 31% са агресивни. Високият процент на неувереност, който се констатира в тази възрастова група, е обусловен от различни причини: проблеми в приятелската среда, и семейството, натрупване на неуспех или свързани с риск ситуации, внезапна промяна в житейски обстоятелства. Те лесно се смушават, действат импулсивно, нуждаят се от подкрепа. Поддават се на групов натиск, подражават, застрашени са от попадане в рискова среда. Агресията в 31% е начин на преодоляване на вътрешната несигурност и безпокойство.

Източниците на информация са значим партньор: лично преживяното доминира в 9-ти клас, телевизията – в 10-ти клас, киното и Интернет – в 8-ми клас. Темите, които изследваните лица представят за агресията са: войната, фантастични персони, природни бедствия, нещастни случаи и катастрофи, различни форми на

насилие, животни. Изравнени в 8-ми, 9-ти и 10-ти клас е войната, животни „зло“ (куче, змия) – в 9-ти клас, фантастика в 9-ти, катастрофи в 10-ти, нещастни случаи в 9-ти клас.

Въпросът за последиците от гледането на телевизионни предавания, присъствието в Интернет и съвременни социални мрежи – съществуват три гледни точки към връзката между виртуално насилие и реална агресия. Първата гледна точка е, че чрез филмите и игрите хората се освобождават от иманентно присъщата им агресия (катарзисен ефект), втората потвърждава, че има непряка връзка (ефект на моделиране), а третата балансираща позиция е, че всичко зависи от индивида.

Ефективността от общуването учител-класен ръководител-ученик се измерва не само с количествени и качествени изменения, които настъпват в развитието на създаването и поведението на младия човек, но и с утвърждаването на хуманния субект – субектни взаимоотношения.

Анализът на получените резултати показва, че в значителна степен общуването между учители и ученици надхвърля границите на деловите контакти, а изпълнява ролята на преподавател, възпитател, ръководител, приятел, съветник, еталон на поведение.

Анализът на преобразуващото изследване показва, че е необходимо да се спечели и поддържа доверието на младите хора при общуването с тях, да се откликва адекватно на интелектуалните и емоционални състояния. Резултатите от извършения преобразуващ експеримент потвърждават тезата, че продуктивното взаимодействие на учениците със социалната среда се основава на положителни нравствени взаимоотношения. Чрез тях се овладява агресивността и те са катализатор за личностни изяви.

Експериментално са разкрити основните параметри на агресивното поведение на учениците в съвременната социална реалност.

Констатиращото изследване установи, че агресивността е релативна както на външните фактори, включващи ситуацията или обкръжаващата среда, така и на вътрешно личностните характеристики.

Анализът на реалните вътрешни и външни фактори, обуславящи агресивността, позволи да се очертаят в съдържателен и организационен аспект основните направления на преобразуващото изследване в поведението на учениците. Превенцията на агресията в училище има важна роля в предпазване, предотвратяване на дадената проблемна ситуация, проблемното поведение или извършване на агресивен акт. Педагогът е участник в една система, която включва: педагогическа цел, задачи и принципи, фактори с тяхното действие и взаимодействие. Моделното решение за превенция на агресията стана основа за изработването на пакет от умения за живот без агресия.

Основният документ, на базата на който всяко училище разработва политика и процедури за противодействие на тормоза, е Механизмът за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование и целите на този образователен пакет наложиха основните направления в превантивната дейност в училище в два аспекта: съдържателен и организационен:[EU Manual]

В съдържателен план превенцията на агресията включва:

- емоционално възприемане и овладяване на информацията, на съществуващото познание относно причините, пораждащи агресивния акт и последствията от неговото проявление от другите;
- преработването на възприетата информация в личностното съдържание и формиране на нови понятия, съждения, убеждения;
- овладяване на хуманни ценности, поведенчески модели, свързани с устойчивост в личната позиция;
- стимулиране на личностната позиция, на „Аз-а“ на личността по отношение на самооценка, самоанализ и самоконтрол.

В организационен план за превантивна дейност определя:

- изграждане на мерки на различни равнища
- осигуряване на системност и последователност на педагогическо обучение;
- индивидуализация и диференциация на педагогическо общуване.

Механизмите за реализация:

- преминаване от превенция на агресивното поведение към реални стратегии за разширяване на конфликти;
- създаване атмосфера на сътрудничество;
- ограничаване на вътрешноучилищни рискови фактори;
- използване на училищните противоречия за подобряване

Образователният пакет съдържа набор от идеи, умения, групова принадлежност, изпълнение на различни роли от личността, справяне с различни ситуации. Основната идея е преминаване от превенция на агресивно към позитивно поведение.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Преобразуваният експеримент доказва, че тази стратегия може да се реализира чрез правилното разрешаване на конфликти в училище, създаване на атмосфера на сътрудничество, използване на училищни противоречия за подобряване на обучението, преодоляване целите на отрицателно поведение и утвърждаване на положителното, поддържане на демократичен дух, проява на индивидуален подход към учениците, използване на интерактивни методи и техники, обучение в СТЕМ среда.

Верността на приетата хипотеза е потвърдена, че агресивното поведение в училище може да бъде контролирано, занижено и в значителна степен преодоляно, като се изгради работеща система за целенасочена превенция на агресивно поведение.

ЛИТЕРАТУРА

Василева, М. (2003). *Някои проблеми на училищната психология*, Шумен.

Зografova, Й., Христова, А., Бакалова, Д., Димитрова, Е., & Атанасова, А. (2020). *Програма за превенция на агресията и насилието в училище*, МОН, С .

Далке, Р. (2019). *Когато се борим със себе си*, Изд. Хермес, София..

Кманова, Р. (2004). Особенности на деца, склонни към насилие, *сп. Обществено възпитание*, бр.2.

Минкова, Д. (2021). *Агресия и агресивно поведение в училище*, Шумен.

Прокопов, И. (2022). Агресията в училище, i сп. *Продължаващо образование, методически аспекти*.

EU Manual to prevent anti - Muslim hatred against women and girls,, (2019), Milano, Italy.

<https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2019/01/Bulgaria-research-report-Bulg-language.pdf>

<https://psytests.org/emvol/rathus.html>

<https://diuu.bg/emag/8766/>

<https://www.ela-bg.eu/bg/agresiata-uchilishte-alternativi-na-nakazanieto>